

Скулптурна украса от Велики Преслав в периода IX - XI век

Съдържание

Увод	2
Първа глава - скулптурни украси с геометрични и растителни мотиви	10
Втора глава - скулптурни украси с животински и човешки изображения	47
Трета глава - скулптурни украси с библейски и митологични мотиви	60
Заклучение	65
Литература	68
Приложение	71

Увод

Велики Преслав - втората столицата на България не само бележи един нов етап в развитието на държавата, но и се отличава със своите великолепно ансамбли, вплели най-модерната за съвремието си техника с оригиналността на преславските майстори. Чрез нейното устрояване България ознаменува влизането си в семейството на европейската християнска цивилизация и поема ролята на неин устой за Източна Европа. Успоредно с това в периода IX - XI век Велики Преслав става и книжовен център за развитието и разпространението на славянската писменост.

С името на столицата Велики Преслав се свързва и името на най-влиятелната за периода личност в Югоизточна Европа - цар Симеон Велики. Градът очертава не само ценностите и личността на царя, качествата му на държавник, но и неговата идеология за създаването на център на политическата, културна и духовна мощ на българската държава, трансформирайки я в идеята за третия Рим.

След периода на най-ранната адаптация към византийската християнска цивилизация през IX и началото на X в. българската култура поема своя собствен път на развитие. Главна роля за това изиграл свиканият от княз Борис I през 893 г. църковно-народен събор в Преслав. На него били оповестени няколко важни решения. На първо място за глава на държавата, на мястото на отлъчилиия се от християнството Владимир Расате бил посочен другият Борисов син Симеон. Други две много важни решения взети на събора били обявяването на славянобългарския език за официален и посочването на новопостроения град Велики Преслав за столица на българската държава. Последното решение било удачно не само поради по-доброто си стратегическо и географско местоположение, но давало израз на твърдото решение на българите да скъсат със старото езичество.

Велики Преслав е столица на държавата около осемдесет години (893 - 972 г.). В това изключително кратко време са организирани и реализирани не само големи военни, политически и културни начинания, но са построени и изключителни по замисъл и изпълнение архитектурни паметници. Според една

легенда цар Симеон градил Преслав в продължение на 28 години. Освен това строителството във втората българска столица и нейните околности било продължено и след Симеоновата смърт от неговия син и престолонаследник цар Петър (927 - 970 г.).

Всъщност археологическите данни показват, че още преди превръщането на Велики Преслав във столица тук е съществувал укрепен град или военен аул, изграден успоредно с първата столица Плиска, който имал значение на втори държавно-политически, военен и културен център и в който по всяка вероятност е резидирал един от близките помощници на владетеля - ичиргубоилът. Ето защо не е учудващо бързото решение за нова столица именно да бъде Преслав. Името на града е старославянско и означава „Голям преславен град”.

За разлика от Плиска тук теренът е хълмист и градът е разположен по терасите на р. Тича (Камчия), съвсем близо до източностаропланинските проходи. Освен това общата му укрепена територия е около 5 кв. км, т.е. 4.5 пъти по-малка от тази на Плиска и има неправилни очертания, по които минавала външната крепостна стена. Самата крепостна стена, за разлика от Плиска, където за тази цел служели защитен ров и вал, била изградена от масивни каменни блокове, споени с хоросан, а поради особеностите е следвала терена. Имало е три основни порти (според някои изследователи при портите е имало и кули): северна - която е била най-голяма и тържествена, южна и източна, която е била речна.

Извън укрепената територия на столицата в периода IX - XI век били изградени редица манастири, занаятчийски селища и имения на аристокрацията. В централната част на градската територия се намирала (по подобие на Плиска) втора крепост - вътрешен град (т.нар. „Кънежи двор”). Тя имала форма на неправилен трапец и в нея били дворецовият, военният и административният център на страната. Така при Преслав са налице две концентрични укрепителни системи. Дворцовият център се състоял от дворец, жилища за царската фамилия и приближените, стопански сгради и църкви за черкуване на членовете на царската фамилия. Във външния град били жилищата, работилниците и търговските помещения на местното население.

Основното ядро, около което станало формирането на града, бил Вътрешният (Дворцов) град. В него монументалните сгради с най-различни предназначения запълвали цялото пространство в периода IX - XI век. Сред тях основно място заемали царският дворец, резиденцията на архиепископията (патриаршия) и свързващата ги представителна дворцова базилика.

Както в Константинопол, така и във Велики Преслав идеята за единство и хармония на църковната и светската власт намерила въплъщение в архитектурното структуриране в периода IX - XI век. Със своята внушителност, архитектурна и художествена украса дворецът доминирал над всички останали сгради. Той се състоял от тронна палата в базиликален план, царски покои и постройки с обслужващо и стопанско предназначение. От тронната палата през неголям почти квадратен двор се отивало в царските покои. На юг от тронната палата се намирала представителна дворцова базилика, свързана също с резиденцията на църковния глава. Широк каменен път отвеждал от двореца директно към главната северна порта на Вътрешния град, а от там към северната външна стена. Свързването на царския дворец с целия вътрешен град и с градската среда е черта, типична при изграждането на дворцовите ансамбли в Константинопол. Други изследователи изразяват становището, че по планировка, организация и функционалност царският дворец във Велики Преслав има сходство с владетелските резиденции на Каролингите в Аахен и Ингелхайм.

Външният град в периода IX - XI век бил също силно застроен, като там се намират най-голям брой граждански постройки, занаятчийници, магазини с много търговски площи, църкви и манастирски комплекси, казарми. Оформяли се квартали с различни функции - политически, стопански и военни.

Има редица извори, описващи Велики Преслав в периода IX - XI век, сред които са творбите на Псевдо Кудин, Ана Комнина и др. Най-запомнящ се обаче е откъсът от „Шестоднев” на старобългарския книжовник Йоан Екзарх, съвременник на цар Симеон. Той изразява възхищението си от Дворцовия град по следния начин: „Ако някой селянин, човек беден и странен, като дойде отдалеч към крепостните стени на княжеския двор и като ги види, се удивлява. И като пристъпи към вратите, той се чуди и разпитва. А като влезе вътре, вижда от двете си страни

големи сгради, украсени с камък и дърво и изписани. И като влезе по-нататък в двореца и види високите палати и църквите, прекомерно украсени с камък, дърво и краски, а отвътре мрамор и мед и със сребро и злато, той не знае на какво да ги оприличи, защото в своята земя не е виждал друго освен хижи сламени и бедни”. От този откъс личи не само възхищението на автора, но може да се добие и представата за един град, изпълнен с пищност, красота и благополучие, който с право е можел да съперничи на Константинопол.

В периода IX - XI век силно развитие във Велики Преслав получава църковното строителство. В рамките на страната то започва веднага след покръстването през 864 г. Още пребиваващата в България папска мисия осветява през 866-870 г. няколко олтара и църкви. Те са строени върху основите на порутени прабългарски или славянски езически капища (светилища). Във Велики Преслав се следвала същата тенденция, където подобна участ сполетяла и малкия квадратен храм във вътрешния град.

На мястото на старите светилища, а понякога и на нови места, в периода IX - XI век започва строежът на базилики. Също така се възстановяват и старите порутени християнски храмове. Наред с традиционния и архаичен базиликален тип църкви под влиянието на Византия, през X в. започва да си пробива път и един нов тип църковна сграда - кръстополната църква. Кръстополните църкви заимствали редица елементи от базиликата, като например преддверието (нартекс), олтарната апсида и др., но се отличавали с по-голяма лекота и хармония в пропорциите. Кръстополната църква отразява специфичния начин, по който било организирано вътрешното пространство на сградата. В основата стояли две помещения, ориентирани съответно запад - изток и север - юг, които се кръстосвали в средата, а над нея се издигал куполът на църквата. По българските земи се разпространява типът църква със скъсен базиликален план - една смесица между кръстополната конструкция на стените с базиликално покритие. Въпреки частичното въздействие на местните строителни традиции и материали, църковното строителство следва стриктно развитието на византийската църковна архитектура.